

Terugblik viering 10-jarig bestaan Kenniswerkplaats Leefbare Wijken

Op 2 juni 2022, kwamen meer dan 150 onderzoekers, beleidsmakers en geïnteresseerde Rotterdammers samen in De Fruitvis om het 10-jarig bestaan van de Kenniswerkplaats Leefbare Wijken te vieren. Na plenaire presentaties ([zie verslag op Sociale Vraagstukken](#)) van stadssocioloog Jan Rath (Van Doorn leerstoelhouder Erasmus Universiteit Rotterdam [EUR]), journalist en publicist Floor Milikowski (auteur van 'Van wie is de stad' en 'Wij zijn de stad') en Miriam van Lierop (gemeente Rotterdam, programmamanager bij Stadsontwikkeling; NPRZ), werd de levendige discussie over leefbaarheidsvraagstukken in Rotterdam doorgezet in vier deelsessies.

We vatten de belangrijkste inzichten uit die sessies voor u samen.

Participatie: Bewoners aan zet!

Na de recente gemeenteraadsverkiezingen zijn in Rotterdam de nieuwe Wijkraden van start gegaan, onder de vlag van 'Wijk aan Zet'. Maar in veel wijken maken – naast de wijkraden – juist de informele en vaak minder zichtbare bewonersnetwerken en -initiatieven het verschil. De vraag is of Wijk aan Zet gaat zorgen voor meer aansluiting bij deze netwerken. Over deze vraag gaan Reinout Kleinhans (TU Delft), Peter Buisman (De Witte Bollen, Ommoord) en Leonie Andriessse (expert wonen, Gemeente Rotterdam) in gesprek onder leiding van Beitske Boonstra (EUR).

Reinout vertelt hoe hij probeert om stedenbouwkundigen tijdens hun opleiding bewust te maken van wat er bottom-up speelt in een wijk en wat de sociaal-ruimtelijke consequenties van ontwerpen kunnen zijn. Peter is een van die bewoners met bottom-up initiatieven. Met bewonersstichting De Witte Bollen neemt hij initiatieven rond kunst in de buitenruimte op plekken waar de gemeente zich terugtrekt. Hij ervaart de gemeente vaak als tegenpartij. Leonie vertelt over Stadsvernieuwing 2.0, een gemeentelijk programma dat Rotterdammers een betere plek wil geven in de stedelijke vernieuwingsopgave, zodat stadsvernieuwing “niet ondanks bewoners maar voor bewoners” wordt.

Vervolgens ontstaat een dynamische discussie met het publiek. Men begint met de stelling dat Rotterdam leidt aan geheugenverlies. Lessen van herstructurering en participatie uit de voorgaande decennia zijn niet geleerd of verankerd en problemen keren terug. Volgens Leonie komt dit door personeelsverloop, weinig kennisoverdracht en bestuurlijke (tijds)druk. Het publiek stelt dat juist bewoners vaak het 'geheugen' van de wijk zijn, en regelmatig tegen nieuw afgevaardigde gezichten vanuit de gemeente aanlopen. Aan de Kenniswerkplaats Leefbare Wijken de duidelijk oproep om met onderzoek het geheugen van de stad meer te borgen.

Deelnemers brengen naar voren dat er nu van de nieuwe Wijkraden meer wordt verwacht dan eerder, maar door bezuinigingen op bewonersinitiatieven met minder middelen. Een andere deelnemer bekritiseert 'koekoeksparticipatie', waarbij gemaakte plannen alleen voor de vorm aan burgers worden voorgelegd. De intentie voor burgerparticipatie is er misschien wel bij de gemeente, maar er moet nog veel geleerd worden. Ook bestuurders moeten leren om meer vertrouwen te durven geven

aan bewoners. Er is nog steeds vaak sprake van wij-zij denken tussen gemeente en bewoners en ondanks wederzijdse goede intenties komen beide partijen toch moeilijk tot echte samenwerking.

De sessie wordt afgesloten met de stelling dat “de wijkraden niet gaan lukken als ze voortdurend reageren op de (agenda van de) gemeente.” De met luid applaus onthaalde conclusie van de sessie is dan ook dat de nieuwe Wijkraden een activistische koers dienen te varen waarbij de hun toegekende vrijheid aangewend wordt om zélf de agenda van stadsvernieuwing te bepalen.

Commerciële gentrificatie

Onder leiding van Jan Rath (Van Doorn leerstoelhouder EUR) gaan Ron de Jong (horecaondernemer), Saskia van Grinsven (beleidsadviseur ruimtelijke economie, betrokken bij dossier Flitsbezorging, Gemeente Rotterdam), Petra Eielts (projectmanager ruimtelijke economie, betrokken bij aanpak winkelstraten op Zuid, Gemeente Rotterdam) en Anna Risselada (onderzoeker Hogeschool van Amsterdam) in gesprek over commerciële gentrificatie, het minder bekende zusje van residentiële gentrificatie.

Gentrificatie vindt in Nederland plaats binnen een sterke planningstraditie waarin gemeenten graag sturen op de ‘kwaliteit’ van het winkelaanbod, bijvoorbeeld via bestemmingsplannen. Het gevaar is echter dat succesvolle winkelgebieden door gentrificatie inboeten aan diversiteit, lokale verbondenheid en authenticiteit, wat hen juist aantrekkelijk maakte bij consumenten. “We need more Jane Jacobs, less Marc Jacobs” zo stelt onderzoeker Anne. “Maar wie bepaalt wat kwaliteit is” vraagt zij zich af. Dat zou aan de bewoners moeten zijn. Gemeenten kunnen vervolgens op brancheniveau reguleren om tegemoet te komen aan de wensen van bewoners. Maar door jarenlange privatisering, decentralisering en door EU-wetgeving is dat vaak niet mogelijk. Zij betoogt daarom dat restrictief handelen vanuit gemeenten niet mogelijk noch wenselijk is, maar dat het ondersteunen van en samenwerken met bestaande lokale ondernemers prioriteit zou moeten hebben.

Op verzoek van ondernemers is de Taskforce Retail Rotterdam opgericht. Gemeente, ondernemers en vastgoedeigenaren hebben hierin gelijkwaardig samengewerkt voor een gedeelde visie op de toekomst van winkelgebieden. In deze samenwerkingen blijkt dat de belangen van de overheid en de vrije markt helemaal niet zo lijnrecht tegenover elkaar staan als soms lijkt. De gemeente moet echter soms wel top-down ingrijpen, bijvoorbeeld bij criminaliteit of rigoureuze veranderingen zoals de komst van flitsbezorgdiensten. En het betrekken van bewoners kan beter.

De wijk als ontmoetingsplek

De wijk is geen verzameling stenen maar een plek om te leven en te ontmoeten. Deze gedachte staat centraal in deze sessie, geleid door Gijs Custers (EUR). Caroline Rovers (planoloog, Gemeente Rotterdam), Wenda Doff (zelfstandig onderzoeker) en Cor Hubach (The House of Hope, een organisatie die met laagdrempelige Huizen van de Wijk bewoners activeert, met elkaar verbindt en eigenaarschap creëert) gaan in gesprek over wat de wijk betekent voor haar bewoners.

Voor haar onderzoek, ‘Gedeelde ruimte op Zuid’ keek Wenda Doff naar het ruimtegebruik van verschillende bevolkingsgroepen. Ze nodigde bewoners uit om hun wandelroutes te tekenen om inzicht te krijgen in hoe zij de stad gebruiken en beleven. Een belangrijke bevinding is dat mensen met een lagere sociaaleconomische status een kleinere actieradius hebben dan bewoners met een hogere sociaaleconomische status; waar het leven van de eerste groep zich vooral afspeelt in de eigen buurt speelt dat van de tweede groep zich meer af op stadsniveau en daarbuiten. Voor bewoners met een

lagere sociaaleconomische status is het daarom extra belangrijk om zich thuis te voelen in hun buurt, wat samenhangt met de sociale cohesie en netwerken die zij hebben in hun buurt. Wenda stelt dat het belangrijk is om te investeren in lokale voorzieningen en openbare ruimte om die sociale cohesie en netwerken te versterken, zodat iedereen zich op zijn eigen manier thuis kan voelen in de buurt maar dat er ook nog verbinding tussen groepen kan ontstaan. Het publiek is het hier mee eens.

Caroline beaamt dat de programmering en facilitering van de buitenruimte – en de continuïteit daarin – bepalend is voor wie elkaar waar kan ontmoeten en met welk doel. Daarbij is het belangrijk om rekening te houden met fysieke en mentale buitensluiting van de buitenruimte, oftewel of de ruimte praktisch bereikbaar en toegankelijk is en of men er zich thuis voelt. Dit krijgt aandacht in de Omgevingsvisie voor Rotterdam-Zuid, zodat die bij kan dragen aan de persoonlijke en maatschappelijke ontplooiing van bewoners.

Cor geeft aan dat het verschillende gebruik van de openbare ruimte door verschillende groepen ook problemen met zich meebrengt. Hij beschrijft hoe ex-verslaafden die hun leven weer op de rit proberen te krijgen sommige pleinen vermijden omdat zich daar 'ongure' types als hangjongeren, drugsverslaafden en -dealers ophouden en hoe spanningen tussen ouderen en jongeren rondom bepaalde pleinen ontstaan. Het publiek roept op tot meer aandacht voor en invloed van jongeren op beleid en de openbare ruimte. Men vindt dat er te veel aandacht is voor het perspectief van ouderen. Er wordt kritisch opgemerkt dat met het verdwijnen van buurthuizen jongeren elkaar wel móeten ontmoeten in de openbare ruimte, dat zij daarmee vanzelf 'hangjongeren' zijn geworden en dat dit geen constructieve manier van denken is.

Open sessie

De open sessie, onder leiding van Jan van Dam, staat in het teken van 'de toekomst van leefbaarheid'. Matthijs Uytterlinde (senior onderzoeker, Verwey Jonker Instituut) opent het gesprek met de stelling dat Rotterdam al twintig jaar bezig is met de fysieke aanpak van wijken, maar dat die aanpak steeds meer verzet oproept. Wijkbewoners keren zich met name tegen het slopen van (goedkope) huurwoningen. Zou je het bewonersprotest in één zin wil samenvatten, dan komt het neer op: "vóór bewoners, tegen sloop." Niet alle deelnemers zijn het hiermee eens en geven aan dat de angst dat bewoners elke sloop afwijzen onterecht is. Wat zij belangrijk vinden, is dat de technische staat van een woning niet als enige element moet meetellen bij het besluit om te renoveren of te slopen. Ook wooncomfort en binding met de buurt moeten worden meegewogen.

Men is het hartgrondig met elkaar eens dat de gemeente en corporaties bewoners al in een heel vroeg stadium moeten laten meedenken. Wat ze vooral niet moeten doen, is bewoners kant-en-klare plannen voorleggen en dan om hun instemming te vragen. Het idee dat bewoners kunnen worden 'meegenomen in de plannen' wordt unaniem afgewezen. Deelnemers erkennen dat de gemeente veel moet doen in korte tijd en dat de sociale en economische problematiek ingewikkeld is, waarbij tegelijkertijd het vertrouwen in het kunnen en de geloofwaardigheid van de instituties afneemt. Daarom pleit men voor een open gesprek tussen wijkbewoners, gemeente en instituties. Een gesprek dat tijd kost – geduld is vereist – maar het wederzijds vertrouwen ten goede komt en draagvlak voor wijkaanpakken vergroot. Deelnemers zijn hoopvol dat dit kan leiden tot een vruchtbare samenwerking waarin technische én sociale opgaven aangepakt kunnen worden, die uiteindelijk de leefbaarheid van wijken verbetert.

Tot slot

Over de sessies heen zien we dat deelnemers zich kritisch afvragen wie bepaalt wat leefbaarheid precies betekent en hoe daar concreet handen en voeten aan wordt gegeven. Er is veel energie om een open gesprek aan te gaan en de samenwerking op te zoeken tussen bewoners, gemeente en andere organisaties in de stad. Als Kenniswerkplaats Leefbare Wijken hopen we deze gesprekken en samenwerkingen te faciliteren en bij te dragen aan het vastleggen en verankeren van daaruit geleerde lessen.

We bedanken Thomas Swerts, Erik Snel, Jan van Dam en Noah Sam voor de verslaglegging van de sessies.

Rotterdam, zomer 2022